

Katarzyna Sadowska-Mazur, kierownik Centrum Niematerialnego Dziedzictwa w Narodowym Instytucie Dziedzictwa

JAK ROZPOZNAĆ NIEMATERIALNE DZIEDZICTWO KULTUROWE?

Działania Narodowego Instytutu Dziedzictwa w zakresie ochrony NDK oraz wdrażania postanowień Konwencji UNESCO z 2003 roku

Warszawa; 9.12.2025

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 roku stała się pierwszym międzynarodowym dokumentem, który stwarza ramy prawne, administracyjne i finansowe, umożliwiające prowadzenie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego

To co wcześniej było: tradycyjne, powszechne, żywe, ustne, kultura duchowa – obecnie nazywamy niematerialnym dziedzictwem kulturowym

Konwencję ratyfikowało, przyjęło lub zatwierdziło - 185 państw na 195 wszystkich państw

Polska ratyfikowała Konwencję w 2011 roku jako 135 państwo

Definicja niematerialnego dziedzictwa kulturowego wg. Konwencji z 2003 roku

Praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturowa – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego.

To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.

Domeny / dziedziny NDK

- **Tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego**

Np.: bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamentsy pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe

- **Sztuki widowiskowe**

Np.: tradycje muzyczne: wokalne, instrumentalne i taneczne; widowiska religijne, karnawałowe i doroczne

- **Zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne**

Np.: zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne: chrzciny, wesela, pogrzeby; ceremonie ; praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich, np. sposoby składania życzeń

- **Wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata**

Np.: meteorologia ludowa; wiedza i praktyki dotyczące przyrody; tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania: mityczne, medyczne

- **Umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym**

OCHRONA ZABYTKÓW I OCHRONA DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO - RÓŻNICE

5 form ochrony zabytków/dziedzictwa materialnego

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenie wymogów ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego lub w decyzji lokalizacyjnej (Wikipedia)

Ochrona NDK oznacza:

środki mające na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w obrębie wspólnot, w tym jego:

- identyfikację
- dokumentację (inwentaryzację)
- badanie
- zachowanie
- zabezpieczenie
- promowanie
- wzmocnianie
- przekazywanie, w szczególności poprzez edukację formalną i nieformalną, jak również
- rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa.

REWITALIZACJA JAKO OCHRONA

Mówiąc o rewitalizacji w NDK mamy na myśli działania zmierzające do:

Reaktywacji, przywrócenia i wzmocnienia praktyk i wyrazów niematerialnego dziedzictwa kulturowego, które są osłabione i mogą w najbliższej przyszłości zaniknąć

Ponowne odkrywanie wygasłych elementów wykracza poza zakres Konwencji UNESCO z 2003 roku

CO MÓWIĄ WYTYCZNE OPERACYJNE W ZAKRESIE REALIZACJI KONWENCJI W SPRAWIE OCHRONY NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

IV.1 Zwiększenie świadomości na temat niematerialnego dziedzictwa kulturowego

102. Wszystkie strony zachęca się do zadbania w szczególny sposób o to, aby działania mające na celu podniesienie świadomości:

- (a) nie pozbawiły kontekstu ani nie zdenaturalizowały przejawów lub wyrazów stosownego niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- (b) nie naznaczyły stosownych wspólnot, grup lub jednostek jako podmiotów nieuczestniczących we współczesnym życiu ani nie zaszkodziły w żaden sposób ich wizerunkowi;
- (e) nie prowadziły do nadmiernej komercjalizacji lub niezrównoważonej turystyki, która może zagrozić danemu niematerialnemu dziedzictwu kulturowemu.

Działalność komercyjna związana z dziedzictwem niematerialnym

117. Należy zwrócić szczególną uwagę na zapobieganie komercyjnemu przywłaszczeniu dziedzictwa, zarządzanie turystyką w zrównoważony sposób, znalezienie równowagi pomiędzy interesami strony komercyjnej, administracji publicznej i podmiotów kontynuujących dziedzictwo kulturowe oraz zagwarantowanie, aby wykorzystanie komercyjne nie wypaczyło znaczenia i celu niematerialnego dziedzictwa kulturowego dla zainteresowanej wspólnoty

MIĘDZYNARODOWE NARZĘDZIA OCHRONY NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO – LISTY KONWENCJI UNESCO Z 2003 r.

- Lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego pilnej ochrony,
- Lista reprezentatywna niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości
- Lista programów, projektów i działań mających na celu ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego - tzw. Rejestr dobrych praktyk w ochronie,

FORMY OCHRONY DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO W KRAJU - MKiDN – Narodowy Instytut Dziedzictwa

Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego → UNESCO - Lista reprezentatywna niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości

Krajowy rejestr dobrych praktyk w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego → UNESCO - Lista programów, projektów i działań mających na celu ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego - tzw. Rejestr dobrych praktyk w ochronie

KRAJOWA LISTA NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Zadaniem Krajowej listy jest zachęcenie do dostrzegania, kultywowania i przekazywania kolejnym pokoleniom bogatego dziedzictwa niematerialnego Polski.

Obecnie na liście znajdują się 118 elementów

WARTOŚĆ NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

- Tworzy tożsamość
- Buduje poczucie wspólnoty i przeciwdziała alienacji
- Utrwala więzi społeczne i międzypokoleniowe, integruje społeczności lokalne
- Jest nośnikiem pozytywnych wzorców zachowań społecznych
- Posiada także duży potencjał ekonomiczny
- Wpływa pozytywnie na rozwój społeczno-gospodarczy regionu

W CZYM MOŻEMY POMÓC?

- Identyfikacja: Jak prowadzić identyfikację dziedzictwa?
- Inwentaryzacja: Jak prowadzić jego inwentaryzację?
- Sposoby ochrony: Jak można chronić dziedzictwo? Jakie środki ochrony można zastosować do danych przejawów dziedzictwa na podstawie zaleceń UNESCO?
- Współpraca z depozytariuszami: Jak można i nawet należy współpracować ze społecznościami depozytariuszy
- Badanie dziedzictwa: Jak projektować i prowadzić systematyczne badania dziedzictwa?
- Jakie środki ochrony można zastosować do danych przejawów dziedzictwa na podstawie zaleceń UNESCO?
- Informacje nt. funduszy
- Wizje lokalne, ekspertyzy, konsultacje w terenie
- Dobre praktyki: rozpowszechnianie i opracowywanie dobrych praktyk
- Szkolenia i warsztaty, spotkania, projekty, konferencje: szkolenia i warsztaty, spotkania, staramy się wspierać projekty, konferencje
- Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego: pomagamy z formułowaniem wniosków na Krajową listę i do Krajowego rejestru